

УДК 911.3

Курнакова А.Ю., Яценко Б.П.

*КОРПОРАТИВНІ УГРУПУВАННЯ В ФУНКЦІОНАЛЬНІЙ СТРУКТУРІ
ГОСПОДАРСТВА ЯПОНІЇ*

Розглянуто типологію корпоративних угруповань у функціональній структурі економіки Японії та місце корпорацій в сучасному корпоративному комплексі Японії.

Ключові слова: типологія корпоративних угруповань, функціональна структура економіки.

Рассмотрена типология корпоративных групп в функциональной структуре экономики Японии и место корпораций в современном корпоративном комплексе Японии.

Ключевые слова: типология корпоративных групп, функциональная структура экономики.

The typology of corporate groups in the functional structure of Japanese economy and role of corporations in operation of modern corporate complex of Japan are analyzed.

Key words: typology of corporate groups, functional structure of economy.

Найбільш суттєва відмінність японських корпорацій полягає у практиці взаємного тримання акцій (т.зв. cross shareholding) без наміру продажі їх з метою отримання прибутку, а лише для забезпечення сприятливого середовища господарської діяльності та дружніх бізнесових відносин. Система взаємного володіння власністю веде за собою активізацію виробничо-технологічних, управлінських та особистих

зв'язків. Перехресне володіння акціями було важливою специфічною особливістю організації ще довоєнних «dzaibatsu». В післявоєнні роки такі взаємини стають важливою складовою фінансової олігархії – потужних приватних банків та промислових холдинг-центрів. [3]

Найбільш поширеними в Японії є дві схеми перехресного володіння капіталом, за однією з яких бізнесові групи «keiretsu» різних типів утворювали групування навколо «міських банків», комплексних торгових фірм «sogo shosha», або навколо великих індустріальних концернів. В «keiretsu» подібного роду матричне володіння акціями використовувалось для зміцнення внутрігрупових зв'язків. Ця практика може бути використана великим банком чи корпорацією для посилення контролю над групою. Для таких утворень характерна наявність усіх можливих видів зв'язків і процесів, але на перший план висуваються виробничі кооперування, диверсифікація вкладення капіталу в суміжні види господарської діяльності, а також переважання фінансово-кредитних зв'язків та зв'язків по обміну цінностями інтелектуального капіталу. Всі ці відносини мають гнучкий характер. [3]

За іншою схемою перехресне володіння акціями широко практикується фірмами, які мають особливо інтенсивні ділові контакти, забезпечуючи взаємопідтримку та захист у бізнесі. Всі учасники перехресного (або матричного) володіння акціями можуть бути розцінені як стабільні власники акцій. Ще одну групу стабільні власників акцій, які не входять до системи угруповань, складають інституційні інвестори – трастові фонди, пенсійні фонди, страхові компанії. Вищезазначені схеми володіння власністю розглядаються японськими діловими колами як інституційний механізм, що дозволяє корпораціям мати переваги на ринку цінних паперів, зменшуючи водночас загрозу можливого втручання із-зовні у їх внутрішні виробничі справи. Ефект «mochiai», який виникає при цьому має декілька смислових навантажень: «взаємне тримання», «акціонерна незалежність», «взаємопідтримка». [2,3]

Поєднання ненав'язливого формального контролю з оперативною самостійністю фірм підвищує ефективність існування мало консолідованих систем виробничої, чи обслуговуючої, чи змішаної діяльності.

Не слід забувати і про певні вади. Взаємне перехресне володіння акціями вигідне і зміцнює ділові зв'язки, доки відбувається економічний ріст і ціни акцій зростають. Однак, коли ціни на акції впали (що сталося після провалу «бульбашкової економіки»), перехресне володіння акціями стало тягарем через «латентні втрати» – знецінення портфелів акцій стабільних власників.

Ще один негативний наслідок пов'язаний із негативним відношенням до неї іноземного капіталу. Коли японські фірми могли доволі легко набути власність або й купити компанію в США та Європі, то на шляху інвестицій американських чи європейських фірм в систему власності Японії донедавна стояла система фінансових перешкод, в тому числі і практика перехресного володіння акціонерним капіталом.

Функціонування сучасного корпоративного комплексу Японії здійснюється завдяки взаємодії множини корпоративних утворень різних типів, які склалися в процесі еволюції угруповань японського капіталу. Процеси формування цих утворень, відомих в економічній літературі під загальною назвою «keiretsu» (в перекладі: система, група, ряд), йшли одночасно, хоч і відрізнялися за своїм генезисом, сутністю та спрямованістю.

Японські «keiretsu» – групи споріднених фірм, які діють в одній галузі або суміжних галузях господарства. За діловими ознаками їх можна інтерпретувати як бізнесові групи, корпоративні групи, підприємницькі групи, промислові групи, або як системи «постачання-виробництво-збут». Розглянемо основні типи таких угруповань.

Б.П.Яценко [3] вирізняє в японському бізнесі:

1. Фінансово-промислові групи і виниклі на їх базі а). стратегічні промислові групи базових галузей господарства; б). промислові групи базових галузей сировинної орієнтації; торгово-промислові групи навколо т.зв. «сого сьося» (комплексних торгових фірм).

2. Пірамідальні диверсифіковані виробничі системи серед яких найбільш представницькими є угруповання в автомобільній та електронній, радіоелектронній промисловості.

3. Міжгалузеві системи в яких промислова ланка другорядна або відсутня:

- а) ланцюги згрупованих торгових фірм;
- б) ланцюги науково дослідних та інформаційно-технологічних фірм;
- в) торгово-обслуговуючі групи;
- г) групи транспортних корпорацій.

Вищезазначені корпоративні угруповання різних типів є основними фінансовими і організаційно-управлінськими ядрами господарських функціонально-галузевих угруповань країни (в Японії цьому терміну відповідає термін *гьокай* – господарські кола або угруповання) яких японські науковці налічують понад 100 [5,6]

Фінансово-промислові групи. В японській та іншій західній економічній літературі для означення цих груп вживається два варіанти терміну: «*kinu keiretsu*» (фінансові «keiretsu») або «*dai kigyō shūdan*» угруповання великих підприємств). Але завжди мова йде про одні і ті ж угруповання гігантських промислових концернів раніше навколо «великої шістки» міських, а нині навколо трійці мегабанків Японії. Внутрігрупові відносини мають гнучкий характер, тобто не маючи юридично оформленої організації, вони функціонують під керівництвом неформальних координаційних органів. Президентські ради відіграють визначальну роль.

В післявоєнні роки до складу фінансово-промислових груп (найбільші з них формувалися навколо шести провідних банків) входили фірми всіх галузей господарства. Але кожна з них не перетворилася в самодостатню фінансово-промислову імперію, бо участь в угрупованні не заважала учасникам бути цілком незалежними юридичними особами. В

часи найвищого розквіту вищезазначених групувань найбільші концерни мали різнорідні зв'язки з головними банками різних груп. В міру росту їх власної фінансової сили вплив головних банків на них поступово зменшувався. Та й система перехресного володіння акціонерним капіталом теж поступово розмивається – всеохоплюючими становляться зв'язки по взаємному володінню акціями і вони зовсім не обов'язково прив'язані до одного «стабільного акцієвласника». [3]

Нині таких фінансово-промислових груп, три - «Міцубісі-Токіо UFJ», «Мідзухо» та «Міцуї-Сумітомо». А навколо основних холдингів виникли свої «keiretsu». Ряд таких «keiretsu» означились доволі чітко. Візьмемо наприклад, групу «стратегічних» корпорацій. Як і раніше становий хребет важкого машинобудування («заводи, що створюють заводи») і військово-промислового комплексу Японії становлять «Міцубісі дзюкогьо» (продажі в 2010 р. – 29,4 млрд.ієн, входять 112 фірм), «Ісікавадзіма-Харіма» (12,4 млрд.ієн), «Ковасакі дзюкогьо» (11,7 млрд.ієн), «Міцуї дзосен» (1 млрд.ієн), «Хітаті» (1 млрд.ієн) та інші. [5,6]

Пірамідальні диверсифіковані виробничі системи. Сутність багаторусних субпідрядів полягає в тому, що великі фірми виносять значну частину своїх виробничих процесів за межі своїх підприємств і передають замовлення фірмам-субпідрядчикам, які в свою чергу, можуть передавати частину виробничого процесу своїм субпідрядникам. Зрештою, утворюється піраміда, нижній ярус якої охоплює велику кількість підприємств, часом дрібних.

Фахівцями названо декілька причин широкого розвитку систем субпідрядів в Японії, а саме:

- намагання великих корпорацій скористатися нижчим рівнем зарплати на малих підприємствах для зниження собівартості продукції;
- передача на спеціалізовані фірми технологічно складних операцій, які вимагають спеціальних технологій (при цьому, високоспеціалізовані субпідрядні підприємства часом виступають поставниками не тільки продукції, але й технологічних ідей);
- субпідрядні підприємства в разі економічних негараздів або помилок при ризикових нововведеннях виконують роль «буфера», який пом'якшує удар невдачі для всієї системи. [2,3]

Пірамідальна структура субпідрядів є доволі гнучким утворенням. «Піраміди» різних корпорацій частково накладаються одна на одну, утворюючи складну мережу зв'язків, яка охоплює територію певних економічних районів або всієї країни.

Пірамідальні диверсифіковані виробничі системи, які склалися переважно в галузях машинобудування, є логічним еволюційним подовженням системи субпідрядів. Однак, масштаби виробництва, спеціалізації та кооперування в подібних «keiretsu» досягли такого рівня, що великі концерни перетворилися в складні виробничо-технічні комплекси пов'язані з партнерами як в Японії так і за кордоном. Водночас

в цих групах ішли процеси диверсифікації, перетворило їх в багатогалузеві утворення, які включають фірми як виробничої, так і обслуговуючої діяльності. Міцні функціонально-виробничі зв'язки фірм, які входять до таких груп, підкріплюються фінансово-кредитною, акціонерною, управлінською взаємозалежністю. Будова функціонально-галузевої системи (гьокай), автомобілебудування Японії найбільш потужна. Сюди входять: лідер світового автомобілебудування «Тойота» (продажі в 2010 р. 189,5 млрд. ієн) і тісно пов'язані з цим гігантом «Ісудзу» (18 млрд. ієн), «Дайхацу» (15,7 млрд. ієн), «Субару» (14,8 млрд. ієн), «Хіно» (12,3 млрд. ієн) та закордонним партнером є GM (США). Друга за потужністю «Нісан» (75,2 млрд. ієн) пов'язана закордонними «Даймлер» (ФРН) та «Рено» (Франція). Інші важливі «Хонда» (85,7), «Мазда» (21,6) та «Міцубісі мотор» (14,5).

Міжгалузеві системи, в яких промислова ланка другорядна або відсутня. Ця група передбачає організацію базування десятків вже сформованих «keiretsu» на засадах руху капіталу від провідної корпорації, яка не є промисловою, або банківською, а в основі структури угруповання є системи постачання, збуту, транспортних послуг, послуг туризму та ін. В цих системах ланцюги згрупованих торгових фірм є принципово новим видом «keiretsu», в якому відсутня промислова ланка, ланцюги науково-дослідних та інформаційно-технологічних фірм відзначаються широким діапазоном діяльності, починаючи від розробки різних наукових програм, і закінчуючи дослідженнями і конструкторськими роботами в космічній галузі, транспортно-обслуговуючі угруповання «keiretsu», які виникли навколо як державних так і приватних транспортних фірм. Транспортні гьокай авіаційного і морського транспорту є найбільш показовим прикладом участі японських корпорацій на міжнародних ринках. Наприклад, основні морські перевезення Японії під національним прапором забезпечують «Ніхон юсен» (NYK), яка входить в «Гранд альянс», «Сьосен Міцуї» (TOL 13,5 млрд. ієн), що входить в альянс NWA та «Кавасакі кісен» («К» - LINE, 8,4 млрд. ієн) – група «СКУН».

Висновки. На діяльність сучасного корпоративного сектора в господарстві країни впливають різнопланові господарські угруповання, в основи яких лягли різні явища і процеси. Найбільш поширеними в Японії є дві схеми перехресного володіння капіталом. За однією з них бізнесові групи «keiretsu» різних типів утворювались групування навколо «міських банків», комплексних торгових фірм «sogo shosha», або навколо великих індустріальних концернів. За ще однією схемою перехресне володіння акціями широко практикується фірмами, забезпечуючи взаємопідтримку й захист у бізнесі. Японська модель управління корпорацій характеризується не тільки високими виробничими, технологічними й управлінськими досягненнями, але і адаптаційним потенціалом, що дозволяє ефективно працювати як на національному так і глобальному ринку.

1. Гречко Е.А. Модели управления Транснациональными Корпорациями в условиях Глобализации. – М.: «КДУ», 2006. – 154 с.
2. Курганська А.Б., Яценко Б.П. Територіальна система управління в корпоративному комплексі Японії//Український географічний журнал. – 1998. - №2. – С. 36-39
3. Яценко Б.П. Структура господарства Японії/НАН України, Ін-т сходознавства ім. А. Кримського. – К., 2006. – 254 с.: карти. – Бібліогр.: с. 245-251.
4. UNCTAD, *World Investment Report 2010: Investing in a Low-Carbon Economy*. - *Country fact sheet: Japan*.
5. «Гьокай тідзу» вид. Ніхон сого кенкюдзьо, Токіо 2011.
6. «Гьокай тідзу» вид. Тойо кейдзай сімбунся, Токіо 2011.